

2010 – "משט המרמרה" כנקודת ציון בהתמודדות עם "המערכה המדינית-משפטית"

מאת: סגן אלעד ים, קצין ייעוץ, מחלקת הדין הבין-לאומי

בעשור האחרון מתנהלים מהלכים רחבי היקף שנועדו לפגוע בלגיטימציה של הפעלת כוח על-ידי צה"ל לשם הגנה על המדינה ותושביה. מאמצים אלו התעצמו משמעותית בעקבות אירועי "משט המרמרה" ("מבצע רוחות שמיים 7"). הפרשה זכורה בתולדות הפרקליטות הצבאית כאחד מהאירועים המרכזיים בו היחידה העניקה ייעוץ לא רק לקראת ותוך כדי פעילות מבצעית, אלא גם סייעה לצה"ל במערכה המדינית-משפטית בעקבות המבצע – בהתמודדות עם השלכותיו.

רקע עובדתי

ב-30 במאי 2010 יצאו שש ספינות מנמלים שונים באירופה בדרכן לישראל כשעל סיפונן מאות פעילים ובין היתר גם ציוד אזרחי. מטרתן הייתה שבירת הסגר הימי שהוטל על רצועת עזה ויצירת פרובוקציה תקשורתית. מדינת ישראל הציעה למארגני המשט טרם יציאתו, שהציוד יועבר באמצעותה לעזה לאחר שייבדק. מארגני המשט סירבו להצעה זו. עם התקרבות המשט למימיה הטריטוריאליים של ישראל, נקראו הספינות כמה וכמה פעמים לעצור. לאחר שסירבו והמשיכו בדרכן, החלו כוחות חיל הים בהשתלטות על הספינות במטרה להעבירן לנמל אשדוד.

נוסעי הספינה תוקפים את החיילים באלות על הסיפון ומשליכים חייל מהספינה. (צילום: דובר צה"ל)

המבצע, ששמו היה "רוחות שמיים", תוכנן בראי מבצעים קודמים בקשר למשטים לעזה ומומש התאם להנחיית ממשלת ישראל למנוע פריצת הסגר הימי לעזה. בהשתלטות על הספינה הגדולה ביותר במשט – ה-"מאווי מרמרה" – נתקלו כוחות חיל הים בהתנגדות אלימה ופגיעה פיזית קשה בחיילי צה"ל. התקפה זו חייבה את הלוחמים להשיב באש לצורך הגנה עצמית. כתוצאה מעימות אלים זה נהרגו תשעה מהפעילים ושבעה מחיילי צה"ל נפצעו, בהם שניים במצב קשה. לבסוף, השתלטו חיילי צה"ל על הספינה וזו נגררה לנמל אשדוד, שם

הועברו הפעילים לטיפול משרד הפנים וחלקם הוטסו חזרה למדינתם. תוצאות הפעולה על ספינת ה"מרמרה", יצרו הד תקשורתי בארץ ובעולם, שהשפיע על השיח הציבורי והצבאי.

לקראת המבצע, העניקה הפרקליטות הצבאית ייעוץ משפטי לגורמי הפעלת הכוח הצבאיים. השאלות המשפטיות עלו, בין היתר, בנושא הוראות פתיחה באש, בנושא הפעלתו "נישק פחות קטלני", בסוגיית ההשתלטות ימית ובשאלות הקשורות לתשאול העצורים ולטיפול בעצורים ביבשה. באופן יוצא דופן לאותה תקופה, העיסוק של הפרקליטות הצבאית בפרשה נמשך זמן רב לאחר סיום המבצע. ברחבי העולם נשמעו קריאות גינוי כלפי ישראל בכל הנוגע לשימוש בכוח במהלך ההשתלטות על הספינות. בעקבות האירוע נדרשה הפרקליטות הצבאית לתת ייעוץ משפטי לא רק לקראת לחימה אלא גם לאחריה, במסגרת שזכתה לכינוי "המערכה המדינית-משפטית".

ההליך המשפטי

המערכה המדינית-משפטית כללה התמודדות עם פעילות אנטי-ישראלית אינטנסיבית בגופי האו"ם ומטעם גורמים בין-לאומיים נוספים. לאחר ההשתלטות על המרמרה הוקמו שתי ועדות בדיקה שחקרו האם ישראל הפרה את הדין הבין-לאומי בהשתלטות על המשט – ועדת הדסון-פיליפס, שאותה מינתה מועצת זכויות האדם, וכן ועדת פאלמר שאותה מינה מזכ"ל האו"ם. יתר על כן, נעשו ניסיונות רבים ליזום הליכים משפטיים במדינות בעולם נגד קציני צה"ל ונגד בכירים בדרג המדיני בישראל, בגין מעורבותם לכאורה באירוע המרמרה, ובכמה מקרים אף הוצאו צווי מעצר נגד בכירים ישראל (אך אלה לא הוצאו לפועל).

פעילות הפרקליטות הצבאית נערכה בצוותא עם המפקדים, משרד הביטחון, משרד המשפטים ומשרדי ממשלה נוספים. פעילות מאומצת זו באה לידי ביטוי, בין היתר, במסגרת המענה הרשמי של מדינת ישראל ל-49 השאלות שהופנו אליה על-ידי ועדת פאלמר. מסמך זה, שהוגש בשנת 2010 והיה המסמך הרשמי הראשון של מדינת ישראל בנושא, חשף את הפגמים המהותיים שבדו"ח הטורקי שנכתב במקביל לדו"ח ועדת טירקל הישראלית שמונתה לבחון את האירוע ואת היבטיו, וחזק את הנראטיב הישראלי. המענה חיזק את הלגיטימציה לפעילות המבצעית של צה"ל בהשתלטות על המשט.

בנוסף, ניתן להעריך כי המאמץ המשותף השפיע על החלטת התובעת הכללית של בין הדין הבין-לאומי בהאג לסגור את תיק התביעה נגד ישראל, שנפתח בעקבות ההשתלטות על האונייה הטורקית. החלטה זו התקבלה בתום בדיקה מקדמית, אשר נעשתה בעקבות פנייה לפתוח בחקירה פלילית נגד חיילי צה"ל על ביצוע פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות כלפי ספינות המשט ונוסעיהן.

Conclusion and next steps

344. The Prosecutor notified PTC I of her final decision on 29 November 2017, providing extensive reasoning in support of her conclusion. The Office has completed its review and issued its final decision under rule 108(3). This closes the preliminary examination, subject to the Prosecutor's ongoing and residual discretion under article 53(4) of the Statute.

קטע מדו"ח תובעת בית הדין הפלילי הבין-לאומי (ICC)

חשיבות הפרשה

אחד הביטויים המשמעותיים לחשיבות הפרשה הוא חלקו השני של דו"ח ועדת טירקל הנזכרת. מדובר בדו"ח מפורט ורווי מידע, היבטים ומסקנות חשובות, שאף השפיע על מערכת אכיפת החוק בצה"ל. חברי הוועדה קבעו, כי "מנגנוני הבדיקה והחקירה של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה הקיימים בישראל ודרכי פעולתם מתיישבים, בדרך כלל, עם חובותיה של מדינת ישראל לפי כללי המשפט הבין-לאומי". יחד עם זאת, הוועדה סברה כי בתחומים אחדים, יש מקום לתיקונים במנגנוני הבדיקה והחקירה בצה"ל וכי באחדים מן התחומים יש מקום לשינויים במדיניות המקובלת.

לאור הפרשה, נערכו שינויים משמעותיים במנגנוני הבדיקה והחקירה של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני לחימה הקיימים בצה"ל. פורסמה "מדיניות החקירות", שמפרטת כיצד כל טענה בדבר הפרת חוק על ידי כוחות צה"ל, המובאת לידיעת הפרקליטות הצבאית, נבדקת על ידיה. בד-בבד, המשיכה מחלקת הדין הבין-לאומי בעבודה אינטנסיבית בארץ ובעולם והתמודדה עם מגוון טענות שהופנו נגד צה"ל ומדינת ישראל לביצוע פשעי מלחמה.

מדוע בחרתי בנושא?

בראייתי, "משט המרמרה" מהווה נקודת ציון משמעותית בהתפתחות הלחימה ויישום המשפט הבין-לאומי על עימותים מזוינים בעידן המודרני – הקרב על התודעה הציבורית והבין-לאומית. אירוע המשט עצמו ארך כשש שעות, אולם הפרקליטות הצבאית מתמודדת עם השלכותיו עד היום, וגם כעבור 8 שנים, מערכה זו טרם באה לסיומה.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- אתר ועדת טירקל: https://www.gov.il/he/Departments/General/turkel_committee ;
- ידיעה על דו"ח ועדת טירקל באתר YNET, מיום 23 בינואר 2011: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4017608,00.html>